

Het beheer
van speelnatuur

Paul Janssen
ecoloog, in dienst van het
CNME Maastricht e.o.

Kees Both
onderwijs- en natuurpe-
dagoog

Wilde mogelijkheden

**Stel: je bent groenbeheerder en je krijgt te maken met 'klimbomen in opleiding'. Menig-
een zal dan naar zijn hoofd grijpen: ben ik nou gek, of ... ? Toch zullen groenbeheerders
dit soort onderwerpen in toenemende mate tegenkomen. Zoals het begeleiden van
groeïende bomen tot klimbomen voor kinderen en andere beheermaatregelen voor speel-
natuur. Steeds vaker zal naar specifiek vakmanschap op dat gebied worden gevraagd
worden. In dit artikel introduceren we speelnatuur bij groenbeheerders.**

SPEELNATUUR IN DE STAD

Er zijn verschillende vormen en functies van natuur. Van 'verfijnde en kwetsbare natuur' die sterk gevoelig is voor verstoring, waarbij je een actief extern en intern beheer moet voeren om deze te handhaven tot en met 'groeïende natuur', die veel dynamiek nodig heeft en verdraagt. Ruderale vegetaties (planten die veel stikstof nodig hebben en daarom vaak voorkomen bij puin, het Latijnse 'rudera' betekent bouwvallen) behoren tot de laatste categorie. Ze worden vanuit een oogpunt van natuurbeheer vaak weinig gewaardeerd. Dat is niet altijd terecht (zie Weeda, e.a. 2005). Ruderale vegetaties zijn van groot belang voor kinderen. Ze vormen de 'wilde landjes' die kinderen aantrekken zoals stroop de vliegen. Daar graven ze, bouwen hutten, klimmen in bomen, vangen beestjes, ervaren de seizoenen op een intensieve wijze en alles wat kinderen nog meer bedenken. Het 'wilde', spontane van dergelijke terreinen vindt zijn weerklank in het 'wilde', nog niet zo getemde, creatieve van kinderen. In stedelijke gebieden zijn dergelijke terreintjes steeds

zeldzamer en als ze er zijn vallen ze meestal ten offer aan 'ontwikkeling'.

Behalve de strijd - meestal door groepen burgers - voor het behoud van dergelijke terreinen zijn er ook andere oplossingen voor dit ruimtelijke probleem:

- het ontwikkelen van natuurspeelplaatsen bij scholen, waarbij deze terreinen een tussenpositie krijgen tussen openbare ruimte en private terreinen;
- het ontwikkelen van natuurspeelplaatsen ('speeldernissen') in het openbaar groen;
- idem als besloten, maar tegen gunstige voorwaarden voor kinderen toegankelijke speelterreinen (zoals De Speeldernis in Rotterdam);
- het tijdelijk bestemmen van braakliggende terreinen als speelnatuur, waarbij het betreffende terrein na een poos wordt bebouwd of anderszins intensief benut, maar de natuurspeelplaats dan kan 'verhuizen' naar een ander braakliggend terrein.

Gezien het grote belang van natuurspel voor de ontwikkeling van kinderen en de sterke druk op

Kinderen toveren samen met machines in een dag een saai plantsoen om in een door henzelf gewenste natuurspeelplaats.

Het Centrum voor Natuur en Milieu Educatie (CNME) in Maastricht is een Publiek Privaat Samenwerkingsverband van particuliere natuur- en milieuorganisaties en gemeentelijke diensten en bundelt krachten voor de duurzame en ecologische ontwikkeling van de woon- werk- en leefomgeving in Maastricht en regio. Kortom: een stichting die opkomt voor de natuur. Meer informatie op www.cnme.nl.

Op de Openbare Basisschool De Bundeling in Bunde maken kinderen hun eigen biotoop.

Vele handen maken licht werk.

De natuurspeelplaats van De Bundeling: een kinderparadijs midden in de bebouwde kom.

de ruimte in steden geldt hier: alle hens aan dek. Alle genoemde opties moeten worden benut.

Gelukkig zullen er in de toekomst steeds meer natuurspeelterreinen komen. Deze terreinen moeten echter wel worden beheerd en dat vraagt een andere benadering dan die van het traditionele openbare groen en die van de 'verfijnde natuur'.

DE MAASTRICHTSE INTEGRALE AANPAK

In Maastricht functioneren al een aantal jaren een hele reeks natuurspeelplaatsen (Leufgen en van Lier 2007). Deze natuurspeelplaatsen krijgen gestalte op initiatief van het Centrum voor Natuur en Milieu Educatie (CNME). CNME is een Publiek Privaat Samenwerkingsverband, waarin particuliere natuur- en milieu organisaties en gemeentelijke diensten samenwerken aan het vergroten van het draagvlak voor natuur en een gezond milieu. De nadruk ligt daarbij op de plekken waar wij wonen, werken en recreëren (het verstedelijkte gebied). Het betrekken van mensen bij het vormgeven en beheren van hun leefomgeving is daarbij een belangrijk principe: door daadwerkelijke betrokkenheid leren we het gemakkelijkste en het beste.

Door deze integrale manier van werken is het mogelijk al doende een passende benadering in het beheer van natuurspeelplaatsen te ontdekken en uit te werken. In het onderstaande wordt kort ingegaan op enkele ervaringen.

WAARMEE JE BIJ HET BEHEER REKENING MOET HOUDEN

Schep geen anonieme plekken

Allereerst is het van belang geen anonieme plekken te creëren. Dat wil zeggen dat er altijd toezicht geregeld moet zijn. Hetzij doordat de plek besloten is zoals bij de Rotterdamse 'Speeldernis' (www.speeldernis.nl), hetzij omdat de plek ligt bij een school of kinderopvang. In Maastricht hebben we jarenlang ervaring met het aanleggen van natuurspeelplaatsen op schoolterreinen en bij de kinderopvang. Deze plaatsen worden alleen aangelegd wanneer er draagvlak bij de instellingen aanwezig is. Zo is de voorlichting en het implementeren ook automatisch via deze instellingen geregeld. Het CNME treedt allereerst als inspirator op. CNME maakt het voor deze instellingen makkelijker door als mogelijke uitvoerder van groot onderhoud - dat onderhoud, wat de instellingen niet samen met de kinderen kunnen doen - op te treden. Het dagelijkse onderhoud en toezicht - altijd een taak van de instelling - is zo ook een leerproces voor elke kinder-

gemeenschap. Zo gaan de plekken er uiteindelijk ook heel anders uitzien en profiteren we optimaal van 'the genius of the place' (Both, 2003 en 2006). Een ander verhaal vormen de openbare natuurspeelplaatsen. Hier is via de gemeente het standaardtoezicht geregeld op dezelfde manier als het toezicht op de veiligheid van speeltoestellen. Deze natuurspeelplekken worden echter alleen aangelegd wanneer er een groep vrijwilligers in de buurt is die extra toezicht houdt. Dit wordt geregeld op buurtniveau. Zo is een dagelijks oogje in het zeil geregeld. Deze mensen signaleren en rapporteren naar de gemeente. Het CNME zorgt ervoor dat deze mensen gemotiveerd en geïnspireerd blijven.

ZORG VOOR OP DE PLEK TOEGESNEDEN BEHEER

Het groot onderhoud wordt in Maastricht ook door de eigen beheerploeg van het CNME uitgevoerd. Deze mensen werken dagelijks aan het beheer van de bijzondere stadsnatuur die Maastricht rijk is. Al doende heeft men een grote kennis opgebouwd over kleinschalig natuurbeheer. Het gaat dan vooral over selectief maaien, beheer van bijzondere ruderaal ruigten, het beheer van kleine speelbosjes, het inbrengen van zaden via maaisel om bloemrijke situaties te verrijken en het beheer van een eigen wilde plantenkwekerij met allerlei soorten die in de stad toepasbaar zijn.

Deze wilde plantenkwekerij - gevestigd in de Natuurtuinen Jekerdal - is zelf ook weer een voorbeeld van een wild landje en wordt intensief in voorlichting en educatie gebruikt. Deze natuurtuinen zijn bovendien een soort laboratorium waar allerlei experimenten worden ondernomen die met educatieve stadsnatuur te maken hebben.

Deze beheerploeg wordt aangestuurd door ecologisch opgeleide voormannen en begeleid door de eigen ecooloog van het CNME. Deze ecooloog beschikt ook over een ruime ervaring in het onderwijs aan kinderen in de basisschoolleeftijd. Doordat er zeer regelmatig stagiaires meewerken met deze beheerploeg, fungeert ze steeds meer als openluchtschool voor het onderhoud van speelnaatuur. En ontdekken we met elkaar al doende de mogelijkheden van dit nieuwe werkgebied.

Al deze activiteiten leiden ertoe dat we binnen het plangebied voor de ondertunneling van de A2 kunnen gaan werken aan het maken van tijdelijke natuurspeelplaatsen op braakliggende terreinen. Dit is slechts mogelijk in samenwerking met partners in het opbouwwerk en via de scholen. En doordat de hierboven beschreven kennis en ervaring aanwezig is. Bovendien is bij de beleidsmakers en publiek al

Schoolverlaters bouwen hun eigen prehistorische huis om daar de laatste schooldag in te overnachten.

De laatste avond op de basisschool wordt er prehistorisch gekookt.

De Christoffeltuin in Maastricht-Caberg: op ontdekking in de wilde natuur bij school.

De fascinerende wereld langs de waterkant in de Christoffeltuyn.

Ook mergel, een van de natuurlijke rijkdommen van Maastricht, is te vinden in de Christoffeltuyn.

een duidelijk beeld aanwezig, doordat er al een aantal jaar voorbeeldplekken in de buurt zijn. Het gaat de komende jaren om drie grote natuurspeelplaatsen aansluitend op stadsvernieuwingswijken.

Als je op stedelijk niveau grootschalig natuurspeel terreinen wilt aan gaan leggen, is een overhead, zoals hier beschreven, gewenst. Is deze niet op een of andere manier aanwezig, dan zal men moeten investeren in het ontwikkelen van een dergelijke overhead of kleinschaliger moeten beginnen met behulp van gespecialiseerde hoveniers en know-how vanuit het onderwijs (de voorbeeldgebieden aanpak).

ENKELE AANBEVELINGEN

Speelnatuur is niet onder te brengen binnen de standaardpakketten waarmee gemeenten over het algemeen werken. Hiervoor zullen dus plaatselijk vormen moeten worden gevonden, waardoor beheerders al doende gaan leren wat er mogelijk is. Zo bezien is het bovendien een goede weg om voorbeeldprojecten te ontwikkelen en die te gebruiken in de voorlichting en educatie van allerlei groepen en kaders.

Bij deze voorbeeldprojecten is het van belang optimaal van kennis in het onderwijs te profiteren. Want ook hier geldt: jong gedaan oud geleerd. Met andere woorden: behandel de kinderen als experts en ga terug naar je eigen verleden om je daar iets van te herinneren. Vele leraren zijn gefascineerd door het leren van kinderen en zullen zeker met hart en ziel meewerken aan het ontstaan van leerzame speelnatuur.

LITERATUUR

Both, K. (2003), Natuurtuin als bron van inspiratie. In: De Wereld van het Jonge Kind, juni. Ook op www.springzaad.nl

Both, K. (2004), Ruimte voor de jeugd en voor de natuur. Beuningen: Stichting Oase, interne publicatie. Op www.springzaad.nl

Both, K. (2006), Leve de verscheidenheid! In: De Wereld van het Jonge Kind, februari. Ook op www.springzaad.nl

Leufgen, W./ M. van Lier (2007), Vrij spel voor natuur en kinderen. Utrecht: Jan van Arkel

Louv, R. (2007), Het laatste kind in het bos. Hoe wij onze kinderen weer in contact brengen met de natuur. Utrecht: Jan van Arkel. Zie www.hetlaatstekindinhetbos.nl

Weeda, E., e.a. (2005), Atlas van Plantengemeenschappen in Nederland. Deel 4: Bossen, struwelen en ruigten. Utrecht: KNNV Uitgeverij